

O MONOGRAFIE CONSACRATĂ IDENTITĂȚII SPIRITUALE ROMÂNEȘTI DIN EVUL MEDIU

Doctor în istorie **Ion Valer XENOFONTOV**

E-mail: ion.xenofontov@usm.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5993-1235>

Universitatea de Stat din Moldova

Monografia elaborată de cercetătorii Viorel Bolduma și Maxim Melinti abordează deopotrivă un subiect de actualitate atât științifică, cât și spirituală, cumulând armonios dimensiunea istorică, ecleziastică și cea a conexiunii cu identitatea și alteritatea.

Lucrarea este bine încheată, fiind structurată în introducere, trei capitole, anexe, bibliografie selectivă, listă de abrevieri și un glosar, indice antroponimic și toponimic. Cadrul cronologic acoperă sfârșitul sec. al XIV-lea – sec. al XVII-lea, perioadă turbulentă în istoria popoarelor creștine din Peninsula Balcanică și Orientul Apropiat, spații aflate sub influență nemijlocită a Imperiului Otoman.

Din perspectivă geografică și a relațiilor internaționale, lucrarea analizează relațiile Țării Moldovei cu instituțiile patriarhale aflate sub dominația Imperiului Otoman (patriarhiile ecumenică, din Alexandria, Antiohia, Ierusalim), cu așezămintele monahale de la Sfântul Munte Athos (Capitolul II, pp. 63-124) și cu centrele ortodoxe din Regatul Polon (Capitolul III, pp. 125-162). Autorii au abordat cu perspicacitate conexiunea Țării Moldovei cu patriarhiile apostolice, cu Frăția Ortodoxă din Lvov, cu centrul ortodox de la Kiev dirigit de mitropolitul Petru Movilă. La fel, domniile Țării Moldovei au sprijinit prin danii bogate și alte centre ortodoxe din Imperiul Otoman, precum lăcașele de cult din Muntele Sinai, Epir, Hopovo (Serbia), Patmos etc. (p. 119).

Introducerea (pp. 9-14) elucidează actualitatea și importanța științifică a subiectului analizat, gradul de cercetare a temei și sursele istorice. Drept cap de afiș sunt prezentate contribuțiile științifice ale istoricilor Nicolae Iorga, Marcu Beza, Mircea Păcurariu, Andrei Eșanu, Ion Eremia, Pavel Parasca, Gheorghe Gonța, Angela Zubco ș.a. Lucrarea beneficiază de un bogat suport documentar. Au fost studiate colecțiile „Documente privitoare la istoria României” (DIR), seria „A. Moldova, Documenta Romaniae Historica” (DRH), documente privitoare la istoria orașului Iași, colecția „Călători străini despre Țările Române” etc.



Viorel BOLDUMA, Maxim MELINTI. *Relațiile Țării Moldovei cu așezămintele ortodoxe din străinătate (sfârșitul sec. al XIV-lea – sec. al XVII-lea)*. Chișinău: Lexon-Prim, 2023. 264 p.

Capitolul I. Relațiile Țării Moldovei cu așezămintele ortodoxe din cadrul Imperiului Otoman (sfârșitul sec. al XIV-lea – sec. al XVII-lea) (pp. 15-62) relevă contextul istoric al vieții religioase din Țara Moldovei, Peninsula Balcanică, Imperiul Otoman. Sunt abordate minuțios relațiile Țării Moldovei cu patriarhia ecumenică (de care țin canonic toate patriarhiile autonome și autocefale ale Bisericii Ortodoxe) (pp. 15-41), cu cele din Alexandria (pp. 41-44), din Antiohia (pp. 45-51), Ierusalim (pp. 52-62). Autorii scot în evidență evenimentele de cotitură din istoria bisericească universală, punând în valoare opiniile cercetătorilor consacrați. Se accentuează sintagma „Bizanț după Bizanț”, concept lansat de istoricul total Nicolae Iorga, potrivit căruia căderea Constantinopolului (29 mai 1453) nu a echivalat cu sfârșitul Bizanțului, ci cu supraviețuirea Imperiului Roman de Răsărit pe parcursul a circa patru secole în cele două țări românești – Valahia și Țara Moldovei (pp. 19-20). Autorii menționează faptul că relațiile cu Patriarhia ecumenică nu au fost întrerupte, fapt demonstrat de mărturiile călătorilor stră-

ini. Patriarhii Constantinopolului au aplicat ceremonialul ungerii voievozilor Valahiei și Țării Moldovei în calitate de succesori legitimi ai basileilor (p. 27). La sfârșitul sec. al XVII-lea, patriarhul Iacob s-a aflat în vizite, apoi în pribegie în Moldova. Acesta, alături de alți patriarhi, a participat la slujba de înmormântare a lui Constantin Cantemir. La fel, în Moldova, patriarhul Iacob a decedat, fiind înmormântat la Biserica Golia din Iași (pp. 40-41).

Autorii monografiei consideră că motivul stabilirii cooperării „între Patriarhia Alexandriei și Țările Române rezidă în propaganda romano-catolică, în fața căreia cele două părți erau aproape în aceeași măsură amenințate” (p. 42). În 1587 se stabilesc contacte ale Țărilor Române cu Patriarhia Antiohia (p. 46). La baza relațiilor Țării Moldovei cu Patriarhia din Ierusalim a fost obținerea de danii destinate centrelor ortodoxe răsăritene în vederea instituirii unor focare de cultură teologică, instituții de învățământ, tipografii etc. (p. 61).

Capitolul II. Relațiile Țării Moldovei cu mănăstirile de la Sfântul Munte Athos în secolele XV-XVII (pp. 63-124) este cel mai voluminos în lucrare. Se face un recurs istoric asupra apariției și evoluției isihasmului în Imperiul Bizantin (pp. 63-67). Fenomenul *isihasmului* a luat amploare până în sec. al XIV-lea, conturat în spiritualitatea ortodoxă, în special, în vetrele monahale de la Muntele Athos (p. 65). La fel, monahismul bizantin, marcat de isihasm, și-a găsit un teren prielnic pe teritoriul românesc. Apogeul isihasmului în Țara Moldovei a fost atins în secolele XIV-XV, fiind reprezentat de mai mulți adepți ai „Rugăciunii inimii” (pp. 67-79). O altă linie de subiect abordată au constituit-o relațiile Țării Moldovei cu lăcașurile de cult de la Sfântul Munte Athos (pp. 79-119). Autorii țin să menționeze faptul că din sec. al XV-lea, domnii Țării Moldovei au fixat conexiuni spirituale cu așezămintele monahale de la Sfântul Munte Athos, sprijinindu-le material. Printre susținători sunt voievozii Ștefan cel Mare, Alexandru Lăpușeanu, Ieremia Movilă, Vasile Lupu. Drept urmare, „grație susținerii materiale acordate de domnii Moldovei, mănăstirile de la Sfântul Munte Athos au putut să țină piept presiunii catolicilor și Reformei, precum și cerințelor excesive din partea autorităților otomane” (p. 119). A fost reliefată

influența Sfântului Munte Athos asupra vieții spirituale și culturale din Țara Moldovei (pp. 120-124).

Capitolul III. Relațiile Țării Moldovei cu centrele ortodoxe din Regatul Polon (mijlocul sec. al XVI-lea – mijlocul sec. al XVII-lea (pp. 125-162) relevă conexiunea cu spiritualitatea creștină din spațiul proxim. S-a abordat situația confesională din Regatul Polon în sec. al XVI-lea (pp. 125-133), activitatea Frăției Ortodoxe din Lvov (pp. 133-140), stabilirea și evoluția relațiilor Țării Moldovei cu Frăția Ortodoxă din Lvov (pp. 140-156). Cooperarea cu Frăția Ortodoxă din Lvov a fost dezvoltată de Alexandru Lăpușeanu, Petru Șchiopu, Ieremia Movilă, Miron Barnovschi-Movilă și Vasile Lupu. Miza acestor legături a fost de a „minimaliza pătrunderea curentelor reformate pe teritoriul Țării Moldovei și păstrarea credinței ortodoxe în Regatul Polon” (p. 156). Un paragraf aparte a fost dedicat cooperării cu curentul ortodox din Kiev, fiind scos în evidență Petru Movilă, mitropolit al Kievului și Galiției și al Rusiei Mici (mijlocul sec. al XVII-lea) (pp. 157-162).

Concluziile lucrării (pp. 163-166) redau sinteza principalelor idei ale autorilor.

Lucrarea include o bogată bibliografie, alcătuită din 243 de titluri (pp. 167-182), structurată în: izvoare, documente; lucrări; surse web. O valoare aparte a monografiei o reprezintă cele 63 de anexe ce înglobează surse primare (documente), hărți, surse iconografice (inclusiv fotografii realizate de autorii lucrării) (pp. 183-247).

Drept instrumente de lucru istoricii Viorel Boldușma și Maxim Melinti au inclus spre finalul cărții un glosar (pp. 248-253), indicele de nume (pp. 254-259) și indicele de toponimie (pp. 260-264). Aparatul științific este unul migălos, incluzând 597 de trimiteri la surse.

Demersul științific reprezintă, indubitabil, o triplă valoare: spirituală, istorică și științifică. Este o cercetare realizată pe dimensiune verticală, relevând itinerarul identității românești spirituale din Evul Mediu. Studiul include componente teoretice (fundamentale) și aplicative, fiind necesară nu doar comunităților academice și ecleziastice, ci și celei de promovare a patrioniului, a relațiilor internaționale etc.